

Možnosti skúmania postojov mladých ľudí k manželstvu¹

Gabriela Ruttmarová

Trnavská Univerzita, Katedra psychológie

g.ruttmar@pobox.sk

Abstrakt

Miera ohrozenia základných funkcií a stability rodiny neustále stúpa, čo nás núti zaoberať sa príčinami toho javu. V tomto príspevku sa venujeme meniacim sa postojom mladých ľudí k manželstvu, ako i zvyšujúcou sa akceptáciou voľného spoluzitia. Zamýšľame sa nad dôvodmi týchto javov. Ďalej prinášame prehľad výskumov zaoberajúcich sa touto problematikou.

Kľúčové slová: postoje k manželstvu, výchova k manželstvu, kohabitácia, rodina

Úvod

Možnosti vzdelávania doma i v zahraničí, cestovania, zdokonaľovania sa v jazykoch a v neposlednom rade budovania kariéry, ktorá dokáže človeka pohltiť na 24 hodín – to sú naliehavé výzvy pre každého mladého človeka. Popri neustále sa rozširujúcej ponuke možností pre mladých ľudí, je odklad uzatvárania manželstva na neskorší vek viac ako pochopiteľný.

Z pohľadu mladého človeka stojaceho v spleti životných výziev sa môže manželstvo javiť ako jedna z mét, na ktorú sa raz chce dostať, ale až po dosiahnutí všetkého ostatného. Potrebu blízkeho vzťahu, ktorú mladí ľudia pociťujú, nie sú ochotní riešiť takým definitívnym a záväzným spôsobom, akým je manželstvo. Vo všeobecnosti sa u mladých ľudí často prejavuje nechuť k definitívnym riešeniam. „Cítia sa slobodní ku všetkým budúcim možnostiam, sú kritickí k svojmu okoliu, odmietajú životný štýl a hodnoty svojich rodičov“ (Vágnerová, 2000).

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy Vega č.1/3657/06.

Postoje k manželstvu v širších súvislostiach

Štatistické údaje prezentujúce neustály pokles sobášov a súčasne pokles pôrodnosti pod hladinu zachovania jednoduchej reprodukcie, hodnotia situáciu ako alarmujúcu pre ďalší vývoj spoločnosti i rodiny (tab.č.1). V ostatných rokoch sa v zahraničí i na Slovensku venuje značné vedecké úsilie skúmaniu tejto oblasti (Pastor, 1995, 1997, Matulník, 1998, 2002, Moore, 1991, Seltzerová, 2000 a ďalšie). Tieto práce zahŕňajú problematiku kohabitácií do širších súvislostí súvisiacich s oslabením nukleárnej rodiny. Tú chápeme ako jadro spoločenského života, tvorené mužom a ženou v trvalom manželskom zväzku a ich deti (Matulník, 2002). Väčšina týchto prác má však výlučne sociologický charakter. To znamená, že výskumy pomerne presne mapujú postoje spoločnosti k danej oblasti života a začleňujú ich do širších súvislostí ďalších celospoločenských javov. Tým vytvárajú vhodný podklad pre psychologický výskum. Bádanie po príčinách týchto javov na úrovni jednotlivca ako výsostne psychologická doména má ešte stále veľké rezervy. Našou úlohou zostáva zodpovedať na otázku – prečo sa tak deje? Prečo stále viac ľudí dáva prednosť voľnému spoluzitiu pred manželstvom, či už ako dočasné riešenie pred uzavretím manželstva alebo ako celoživotnú alternatívnu formu spoluzitia. Touto prácou chceme vytvoriť platformu pre ďalší výskum. Len ak budeme vedieť, aké životné okolnosti ovplyvňujú mladých ľudí vo výbere spôsobu prežívania vzťahov, môžeme nájsť správny spôsob výchovy k manželstvu a k rodičovstvu.

V snahe vysvetliť príčiny ohrozenia rodiny na Slovensku je nutné zaoberať sa i celkovou transformáciou spoločnosti, ktorá je u nás sprevádzaná znížením životnej úrovne početných skupín obyvateľstva a zlou bytovou situáciou najmä mladých rodín. Ako autori uvádzajú, ak by bola súčasná situácia spôsobená najmä sociálno-ekonomickými činiteľmi, dalo by sa očakávať, že po zlepšení hospodárskej situácie na Slovensku, by sa zlepšili i hodnoty spomínaných ukazovateľov v prospech rodiny (nárast sobášnosti a pôrodnosti, pokles rozvodovosti, pokles počtu detí narodených mimo manželstva). Ak je však súčasný stav spojený so zmenami v hodnotovej orientácii obyvateľstva, je návrat k pro-rodinným hodnotám omnoho komplikovanejší. V krajinách západnej Európy, v ktorých je miera ohrozenia rodinných hodnôt vyššia už niekoľko desaťročí, sa výrazný pokles pôrodnosti (ako jeden z ukazovateľov druhej demografickej revolúcie) prejavil v čase ich ekonomickej prosperity (Matulník, Ritomský, Pastor, Minichová, Vavrová, 2002).

Vo všeobecnosti populárny názor o výhodách „manželstva na skúšku“, v ktorom si partneri vyskúšajú, či sa k sebe hodia, sa javí z pohľadu Judith Seltzerovej ako neopodstatnený. Podľa výskumu uskutočneného v Spojených Štátoch sa výskyt nezosobášených párov zvýšil medzi rokmi 1960 a 2004 až o 1200% (tab.č.2). Zistilo sa, že už v priebehu prvých dvoch rokov sa rozchádza zhruba 29% kohabitujúcich párov v porovnaní s 9% manželských dvojíc. Z tejto štúdie ďalej vyplýva, že páry vstupujúce do manželstva po období spoluzitia majú o 35 – 50% väčšie riziko rozpadu ako manželské páry, ktoré nežili pred manželstvom v partnerskom vzťahu (Seltzer, 2000). Podľa Dourleijnovej stability manželstiev, ktorým nepredchádzala kohabitácia je vyššia ako stabilita vzťahov odskúšaných v kohabitácii, no i tie sú pevnejšie ako kohabitácia bez sobáša (Pastor, 2002). V celoeurópskom meradle je evidentný trend (najvýraznejší v severnej Európe), podľa ktorého mladí ľudia po dovŕšení dospelosti odchádzajú od rodičov, že sobášu predchádza kohabitácia, resp. niekoľko kohabitácií, v severnej Európe často i narodenie dieťaťa (okolo 50% detí sa rodí mimo manželstva). Ani za týchto

okolností však manželstvo ne stráca svoj význam – považuje sa za potvrdenie serióznosti vzťahu (Björnbergová, 2001).

Jedným z dôvodov, prečo majú kohabitácie kratšiu životnosť, môže byť dezilúzia z nenaplnených očakávaní. Počas obdobia zamilovanosti sa dvaja ľudia navzájom spoznávajú a postupne zblížujú na všetkých troch úrovniach svojich osobností – fyzickej, duševnej i duchovnej. V istej fáze sa dostanú do bodu, kedy prirodzene túžia po väčšom vzájomnom zdieľaní svojich životov. V tomto bode sa v nich vytvára túžba postúpiť spoločne na vyššiu úroveň, ktorou je manželstvo. Ak sa títo dvaja ľudia z rôznych dôvodov rozhodnú pre jednoduchšie riešenie – kohabitáciu, mylne sa domnievajú, že tým uspokojia svoje túžby. Iste, rozšíri sa spektrum oblastí, ktoré musia spoločne riešiť, ich život bude obohatený o rôzne spoločne zažívané situácie, avšak nast'ahovanie sa do spoločnej domácnosti neposkytne partnerom pocit celoživotného bezvýhradného darovania sa tomu druhému.

Podľa Pšeničku „sa partnerstvo pred manželstvom nemôže harmonicky rozvíjať do svojej plnosti, pretože mu k tomu chýba dostatočná hladina lásky bez podmienok – dávanie a obetovanie sa, vzájomná schopnosť odpustenia a zmierenia“ (Pšenička, 1997). Toto vzájomné prijatie a darovanie sa jeden druhému vyjadrujeme svadbou. Svadba nie je len formalita, ako to často počujeme z úst kohabitujúcich párov. „Je to verejná deklarácia toho, že tí dvaja ľudia pred svetom patria k sebe a nikto a nič nemá právo ich rozvracať a všetci to majú rešpektovať. Preto je svadba vo všetkých ľudských kultúrach verejnou záležitosťou“ (Opatrný, 2001). V tomto zmysle je manželstvo napriek všetkým spoločenským trendom a liberálnemu zmýšľaniu nenahraditeľné a jedinečné.

Nutnosť výchovy k manželstvu

Nenahraditeľnými sú však i škody napáchané na osobnosti mladého človeka, ktorému sa nedostalo žiadnej výchovy k manželstvu a rodičovstvu, a ktorý vedený len duchom doby, sa učí len z vlastných chýb. Preto je podstatné zachytiť mladých ľudí v takom vývinovom období, kedy už reálne uvažujú nad svojou budúcnosťou a vzťahmi, ktoré budú rozvíjať, avšak ich predstavy ešte nie sú natoľko jasné, aby neboli v prípade potreby korigovateľné. Podľa Piageta je práve adolescencia obdobím, kedy je človek schopný zaoberať sa tzv. „ideálnymi hodnotami“. V tomto období začína v sebe mladý človek reálne utvárať obraz svojho budúceho života. Dospievajúci človek sa zaoberá voľbou svojej životnej dráhy, ktorá by zodpovedala jeho zameraniu a dovolila by mu uspokojiť jeho potreby a reformovať spoločnosť (Piaget, Inhelderová, 2000). Avšak adolescencia je zároveň obdobím, v ktorom rodina stráca svoj silne formatívny vplyv. Preto je potrebné, aby rodina túto nenahraditeľnú funkciu výchovy k manželstvu a rodičovstvu plnila hneď od svojho začiatku ako jedno zo svojich podstatných poslání. Rodičia sú obvykle prvé osoby, s ktorými dieťa prichádza do kontaktu. Sú zdrojom prvých skúseností dieťaťa, ktoré s ich pomocou objavuje svet, osvojuje si sociálne normy. Každodenná skúsenosť rodinného života poskytuje dieťaťu množstvo informácií o tom, ako „funguje svet“.

Skúsenosti z rodiny sa stávajú nosným podkladom pre tvorbu postojov k rôznym oblastiam života. Dieťa vníma veci vo svojej jednoduchosti a považuje za normu to, čo zažíva v rodine. Podľa Augustyna (1995), je najdôležitejším poznatkom výchovy k manželstvu uvedomenie si dieťaťa, že je plodom

vzájomnej lásky rodičov. Neskôr sa stáva svedkom tejto lásky. Nedostatočne fungujúca rodina alebo dokonca absencia rodičov má o to negatívnejšie dôsledky na celý emocionálny vývin dieťaťa. Podľa Valenta (1989) má nedostatok bezvýhradných prejavov lásky a starostlivosti rodičov veľmi nepriaznivý dopad na vytváranie vzťahov k vrstovníkom, čo sa prejavuje aj neskôr v ťažkostiach pri nadväzovaní manželských vzťahov.

Prehľad výskumov

Monitoring the Future (1975 – 1995)

Rozsiahly výskum *Monitoring the Future* uskutočnený v rokoch 1975 až 1995 v USA (Survey Research Center, University of Michigan), ktorý sa zaoberal postojmi mladých ľudí k manželstvu poukazuje na zvyšujúcu sa úctu voči manželstvu, rodine a monogamii vo výskumnom súbore 13 – 17-ročných mladých ľudí. Pri uvažovaní o budúcnosti vzrastá v priebehu rokov počet tínedžerov považujúcich manželstvo a rodinný život za „*veľmi dôležitý*“. Väčšina z nich si želá mať celoživotné manželstvo. Tieto zistenia sa môžu javiť ako protikladné s doteraz napísaným, avšak nie je tomu tak. Zistilo sa, že tínedžeri i adolescenti vyjadrujú značné obavy o možnosť mať raz skutočne stabilnú úplnú domácnosť, pričom stúpa počet tých, ktorí si myslia, že ich manželstvo nevydrží celý život. Ďalej sa výrazne zvýšila tolerancia voči mimomanželským pôrodom, samostatnému vychovávaní detí a nemanželskému spolužitiu. Mladí ľudia síce považujú manželstvo za veľmi dôležité, ale vysoký výskyt rozvodov v danej spoločnosti redukuje ich očakávania od vlastného manželstva. Na otázku „*Do akej miery sa vám zdá pravdepodobné, že budete celoživotne žiť v manželstve s jednou osobou?*“, len 61% respondentov v roku 1995 odpovedalo, že je to veľmi pravdepodobné (v roku 1975 to bolo 65%). Podľa tohto výskumu žiaci vyšších stredných škôl veria v hodnotu monogamie viac ako kedykoľvek predtým. S tvrdením „*mať intímny vzťah iba s jednou osobou je príliš obmedzujúce pre priemerného človeka*“, nesúhlasí 70% respondentov.

Dotazník skúmajúci postoje mladých k manželstvu (*Monitoring the Future*) obsahoval tiež tvrdenia o kohabitácii, ku ktorým mali žiaci starších stredných škôl vyjadriť svoj súhlas, resp. nesúhlas. S tvrdením „*väčšina ľudí má plnší a bohatší život, ak dajú prednosť legálnemu manželstvu pred spolužitím alebo možnosťou zostať sám*“ vyjadrilo súhlas prekvapivo viac dievčat ako chlapcov (40% dievčat a 29% chlapcov). Výskum ďalej ukázal pozoruhodný nárast v akceptovaní spolužitia medzi tínedžermi. V roku 1975 sa 35% stredoškôľakov vyjadrilo „*úplne súhlasím*“ alebo „*zväčša súhlasím*“ s tvrdením: „*Zvyčajne je pre pár dobré žiť spolu pred tým ako sa vezmú, aby zistili, či sa k sebe skutočne hodia*“. V roku 1995 počet súhlasiacich s týmto tvrdením vzrástol na hodnotu 59%. Tieto údaje podporujú i zistenia ďalšieho výskumu (*National Survey of Children*, 1987), podľa ktorého viac ako polovica mladých ľudí schvaľuje spoločný život pred manželstvom ako zmysluplný (Moore, Stief, 1991).

Už počas prvého roku výskumu *Monitoring the Future* (v r.1975) bol v odpovediach stredoškôľakov evidentný vplyv sexuálnej revolúcie, a to najmä v oblasti akceptovania odlišných životných štýlov.

Respondenti dopĺňali tvrdenie: „*Muž a žena, ktorí spolu žijú bez sobáša...*“, pričom si vyberali z týchto možností 1) *skúšajú hodnotný alternatívny životný štýl*, 2) *je to ich vec a nikoho ďalšieho tým neovplyvňujú*, 3) *žijú spôsobom, ktorý môže byť deštruktívny pre spoločnosť*, 4) *porušujú základný princíp ľudskej morálky*, alebo 5) *nič z uvedeného*. V roku 1976 si zvolilo možnosť 2) až 59 % stredoškólkov. Tento počet klesol mierne v roku 1980 (48 %) a stúpol na 55 % v roku 1995. Odpoveď, že spolužitie je skúšanie nového hodnotného životného štýlu - možnosť 1), vyplnilo 19 % respondentov v r. 1976; táto hodnota vzrástla v r. 1987 na 25 % a opätovne klesla na 18 % v roku 1995. Súhlas s tvrdením „*Byť matkou a vychovávať deti je jednou z najzmyslupnejších skúseností v živote ženy*,“ vykazuje pomerne vysokú stabilitu počas obdobia výskumu (v roku 1975 aj v roku 1995 - 33%). Avšak pomer dievčat súhlasiacich s týmto tvrdením vzrástol - v roku 1975 - 37% a v roku 1995 - 43% (Monitoring the Future).

Väčšina stredoškólkov si myslí, že rodičia by mali tráviť viac času so svojimi deťmi. Avšak až 75% tínedžerov považuje za „veľmi dôležitú“ vrátiť sa do práce po narodení detí. Pre ďalších 19% je tento fakt „dost' dôležitý“ (Gallupov prieskum verejnej mienky, 1993).

Respondenti mali v rámci výskumu Monitoring the Future vyjadriť svoj postoj k výchove detí v nemanželskom vzťahu. Nasledujúce tvrdenie „*muž a žena, ktorí sa rozhodnú mať a vychovávať dieťa mimo manželstva.....*“ mali doplniť jednou z možností: 1) *skúšajú hodnotný alternatívny životný štýl*, 2) *je to ich vec a nikoho ďalšieho tým neovplyvňujú*, 3) *žijú spôsobom, ktorý môže byť deštruktívny pre spoločnosť*, 4) *porušujú základný princíp ľudskej morálky*, alebo 5) *nič z uvedeného*. V roku 1976 si 34% stredoškólkov vybralo možnosť 2), v roku 1995 vzrástla táto voľba na 42%. 17% stredoškólkov uviedlo, že tento spôsob môže byť pre spoločnosť deštruktívny (v r. 1976 to bolo 22%) a 19% to pokladá za narušovanie základných princípov ľudskej morálky (v r. 1976 to bolo 22%). Moore a Stief (1991) zistili, že menej ako jeden z 20 mladých ľudí je presvedčený, že „slobodné ženy by nemali mať deti, a to ani v prípade, že to veľmi chcú“.

Z týchto doteraz uvádzaných výskumov teda vyplýva, že mladí ľudia považujú manželstvo za veľmi dôležité, ale nie sú presvedčení, že ich vlastné manželstvá môžu trvať celý život. V priebehu rokov, kedy tento výskum prebiehal, sa mladí ľudia stali tolerantnejšími ku kohabitáciám i k výchove detí mimo manželstva. To môže nasvedčovať tomu, že mladí ľudia síce chcú mať šťastné manželstvo a rodinný život, ale keď budú konfrontovaní s možnosťou výberu medzi manželstvom a kohabitáciou, väčšina z nich nebude mať v sebe dostatočne pevné presvedčenie, že manželstvo im ponúkne lepší život.

Rodina (2001)

Predmetom českého výskumu *Rodina 2001*, ktorý uskutočnil Výskumný ústav práce a sociálnych vecí v spolupráci so Strediskom empirických výskumov, boli zmeny rodinného správania sa v Českej Republike. Výskumníci pracovali so vzorkou 1257 respondentov, ktorými boli osoby staršie ako 18 rokov. Výskum ukázal, že rodina, t.j. mať spoľahlivého partnera, spokojné manželstvo, mať a vychovávať deti, patrí stále medzi najvyššie životné priority mladých ľudí. Napriek tomu sa zistilo evidentné oslabenie pozície rodiny, najmä u mladých žien so stredoškólskym a vysokoškólskym vzdelaním. Tieto kládli na manželstvo menší dôraz ako ženy s učňovským vzdelaním. Tento výskum sa

zaoberal i otázkou postojov k nemanželskému spolužitiu. V tomto smere bola zistená vysoká miera tolerancie mladých ľudí k nemanželskému spolužitiu. Prekvapujúcejším bolo zistenie, že veľkú mieru tolerancie ku kohabitácii vykazuje i stredná generácia. Väčšina mladých ľudí by si ešte stále radšej zvolila manželstvo, život so stálym partnerom bez sobáša by si zvolila jedna pätina opýtaných. Ako dôležité okolnosti sobáša však uvádzajú možnosť samostatného bývania, dobrý finančný príjem a spolužitie pred manželstvom (Palonciová, 2003).

Životný štýl (2000)

Na Slovensku trvalo vzrastá podiel mimomanželsky narodených detí, r. 2001 sa priblížil hodnote 20%, zatiaľ čo takmer 30 rokov sa u nás udržiavala hodnota 7% (až do roku 1990) – to poukazuje na rastúci počet kohabitácií a ich spoločenskú akceptáciu, a zároveň na klesajúcu autoritu manželstva (Pastor, 2002). Z výskumu Životný štýl a hodnoty súčasnej slovenskej mládeže (Bieliková, Pétiová, 2000) vyplýva, že hodnoty šťastnej rodiny, partnera a detí uprednostňuje vo svojom živote 75 – 80% mladých ľudí. To znamená, že situácia na Slovensku nie je výsledkom odmietnutia manželstva a rodiny, ale skôr snaha realizovať sa najprv v inej oblasti ako rodinnej (Mistriková, Heřmanová, Volná, 1998). Podľa Pastora (2002) nezanedbateľným faktorom ohrozujúcim rodinu je nepripravenosť partnerov na spoločný manželský život, pričom tu má svoj podiel „postmoderná ideológia individualizmu“.

Makrospoločenské faktory vývoja pôrodnosti na Slovensku (2000 – 2002)

Rozsiahly výskum uskutočnený Katedrou sociológie Trnavskej univerzity v rokoch 2000 – 2003 skúmal okrem iného postoje obyvateľov Slovenska k manželstvu i k nemanželskému spolužitiu. Prvá časť výskumu sa uskutočnila na reprezentatívnom súbore (1223 respondentov) vo veku 20 – 40 rokov. V druhej časti boli respondentmi vysokoškooláci – poslucháči 1. a 2. ročníka (608 respondentov). Autori výskumu (Matulník, Ritomský, Pastor, 2003) považujú vzťah obyvateľov Slovenska k manželstvu za zložitý, dokonca rozporuplný, pretože len malá časť obyvateľstva považuje manželstvo za zastarané, no zároveň vykazujú vysokú mieru tolerancie ku kohabitáciám. Presné údaje zistené v tomto výskume uvádzame v tabuľke č.3.

Záver

Nárast počtu párov, ktorí sa rozhodnú pre spolužitie bez uzavretia manželstva, vedie v súčasnosti k zvyšujúcemu záujmu o skúmanie tohto javu. Problém kohabitácie v sebe zahŕňa viacero aspektov – sociologický, psychologický, ekonomický, kultúrny... Preto aj jeho skúmanie si vyžaduje multidisciplinárny prístup. V našom príspevku sme priniesli prehľad niektorých výskumov, ktoré sa zaoberali problematikou kohabitácie. V tomto prehľade dominovali sociologické prieskumy. Tie prvé upozornili na pokles sobášov a nárast počtu párov žijúcich bez uzavretia manželstva. Pri skúmaní príčin tohto javu je potrebné zamerať sa na jeho psychologické aspekty. Je dôležité sledovať postoje jednotlivcov k partnerstvu, manželstvu a rodine, takisto motívy pre rozhodnutie uzavrieť versus neuzavrieť manželstvo pri partnerskom spolužití. Ďalšou dôležitou otázkou je úloha rodičovských vzorov z pôvodnej nukleárnej rodiny a percipovanie manželského spolužitia rodičov jednotlivca. Táto problematika preto zahŕňa široké možnosti psychologického a sociálno-psychologického výskumu.

rok	Počet sobášův			
	Absolútny (ČR)	na 1000 obyvatel'ov (ČR)	Absolútny (SR)	na 1000 obyvatel'ov (SR)
1993	66 033	6,4	30 771	5,8
1994	58 440	5,7	28 155	5,3
1995	54 956	5,3	27 489	5,1
1996	53 896	5,2	27 484	5,1
1997	57 804	5,6	27 955	5,2
1998	55 027	5,3	27 494	5,1
1999	53 253	5,2	27 340	5,1
2000	55 321	5,4	25 903	4,8
2001	52 374	5,1	23 795	4,4
2002	52 732	5,2	25 062	4,7
2003	48 943	4,8	26 002	4,8
2004	51 447	5,0	27 885	5,2
2005	51 829	5,1	26 149	4,9

Tabulka č.1: Počet sobášův v České Republice a na Slovensku v letech 1993 až 2005

Převzato z <http://www.czso.cz>; <http://www.statistics.sk/>

rok	celkom
1960	439 000
1970	523 000
1980	1 589 000
1990	2 856 000
1995	3 700 000
1997	4 000 000
1998	4 236 000
2000	4 736 000
2002	4 898 000
2004	5 080 000

Tabuľka č.2: Počet párov žijúcich v spoločnosti v USA (<http://www.census.gov/population/socdemo/hh-fam/cps2004>).

charakteristika	respondenti	Úplne súhlasím (%)	Vcelku súhlasím (%)	Skôr nesúhlasím (%)	Vôbec nesúhlasím (%)
Manželstvo je už zastarané	20 – 40 roční	4,0	12,0	34,3	49,6
	vysokoškooláci	2,5	9,2	32,7	55,7
Manželstvo je zväzok muža a ženy, ktorý by sa mal uzatvárať na celý život	20 – 40 roční	50,3	35,4	10,9	3,4
	vysokoškooláci	51,7	37,7	5,8	4,8
Manželstvo by sa malo v zásade skončiť vtedy, keď si muž a žena prestanú dobre rozumieť	20 – 40 roční	17,7	34,2	33,3	14,9
	vysokoškooláci	9,6	27,0	43,0	20,5
Ak si manželia dobre nerozumejú a už majú deti, mali by určite nájsť k sebe cestu	20 – 40 roční	42,0	44,0	11,8	2,2
	vysokoškooláci	30,7	48,0	17,0	4,3
Ak si manželia dobre nerozumejú a ešte nemajú deti, mali by sa čím skôr rozvíeť	20 – 40 roční	29,9	35,5	23,3	11,3
	vysokoškooláci	14,5	35,8	33,5	16,2
Je jedno, či partneri žijú v manželstve alebo nie, hlavne ak im to kľape	20 – 40 roční	36,6	32,7	18,6	12,4
	vysokoškooláci	38,9	28,5	18,7	13,9
Manželstvo je sviatosť	20 – 40 roční	41,2	29,4	17,2	12,2
	vysokoškooláci	40,1	32,0	17,0	10,9

Tabuľka č.3: Názory na manželstvo podľa výskumu „Makrospoločenské faktory vývoja pôrodnosti na Slovensku“

Literatúra

- Augustyn, J.(1995). *Sexualita v našem životě*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1995.
- Bieliková, M., Pétiová, M.(2000). *Životný štýl a hodnoty súčasnej slovenskej mládeže*. Ústav informácií a prognóz školstva, Bratislava.
- Björnbergová, U. (2001). Cohabitation and marriage in Sweden – does family form matter? *Journal of Law, Policy and the Family*, 15, 350 – 362.
- Gallup, G. (1994). *The Gallup Poll, public opinion 1993*. Scholarly Resources, Willmington DE.
- Matulník, J., Ritomský, A., Pastor, K., Minichová, M., Vavrová, Z. (2002). Rodina v ohrození – výzva pre sociálne vedy. In *Rodina v ohrození – výzva pre sociálne vedy*. Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, Trnava.
- Mistriková, E., Heřmanová, D., Volná, A. (1998). Populačné zámery vysokoškolských študentov v kontexte druhej demografickej revolúcie. *Sociológia*, 30, 499 – 520.
- Moore, K. A., Stief, T. M. (1991). Changes in marriage and fertility behavior: Behavior vs. Attitudes of young adults. *Youth and Society*, 22, 3, 362 – 386.
- Opatrný, A. (1997). *Příprava na manželství*. Pastorační středisko, Praha.
- Palonciová, J. (2003). Změny české rodiny: Mladá generace a demografický vývoj. *Bulletin ČICSO*, 9, 11 – 13.
- Pastor, K. (2002). Rodina a politika v druhej demografickej revolúcii. In *Rodina v ohrození – výzva pre sociálne vedy*. Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, Trnava.
- Piaget, J., Inhelderová, B. (2000). *Psychologie dítěte*. Portál, Praha.
- Pšenička, O. (1997). *Trblietanie dotyku*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov.
- Seltzer, J.(2000). Families formed outside of marriage. *Journal of marriage and family*, 62, 4, 1247 – 1248.
- Valent, M. (1989). Výchova k rodičovstvu. In Molčan, J., ed. *Výbrané kapitoly zo sexuológie a hraničných odborov*. Osveta, Martin, 1989, 124 – 143.
- Vágnerová, M.(2000). *Vývojová psychologie*. Portál, Praha.